

EEN ZILVEREN PRONKBEKER VOOR DE GENTSE LIBERAAL JOSEPH LOUIS VANDEN BERGHE (1847)

Wout De Vuyst & Bart D'hondt

Inleiding

De omvorming van het stedelijk oudheidkundig museum – het Bijlokemuseum – tot een stadsmuseum – het STAM – vormde de aanzet tot een nieuw museaal verzamelbeleid. Sinds de herinrichting van het museum in 2020 zijn al enkele resultaten hiervan zichtbaar in de permanente opstelling. Een blikvanger hierbij is een zilveren pronkbeker uit 1847 die verwijst naar een minder gekend stukje Gentse liberale geschiedenis.

1. Het museum verzamelt

Het STAM – Stadsmuseum Gent erfde na de sluiting van het Bijlokemuseum in 2005 een collectie van meer dan 20.000 objecten.¹ De basis voor deze stedelijke oudheidkundige collectie werd al in de 19de eeuw gelegd met de oprichting van het ‘Musée historique Belge’.² Sindsdien veranderde het museum enkele keren van naam, vaak naar aanleiding van een verhuis.³ Vanaf de jaren 1920 was het gevestigd in de voormalige Bijlokeabdij, waardoor het de namen ‘Oudheidkundig Museum van de Bijloke’ en ‘Bijlokemuseum’ kreeg.

---

¹ Een groot deel van de museumcollectie is online ontsloten via <https://erfgoedinzicht.be> en <https://stam-gent.be>

De online databank wordt systematisch verder aangevuld. Het streefdoel is om tegen eind 2023 de volledige museumverzameling online beschikbaar te maken.

² ‘Musée historique Belge, fondé à Gand’, *Messageur des sciences et des arts de la Belgique, ou Nouvelles Archives historiques, littéraires et scientifiques*, 1 (1833), pp. 505-508. Zie: U. Müller, ‘Particuliere kunst- en antiekverzamelaars in negentiende-eeuws Gent, door de lens van internationale reisliteratuur, *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 69 (2015), pp. 103-127.

³ Het museum was aanvankelijk ondergebracht bij de universiteit in de Voldersstraat. Na enkele jaren verhuisde het naar het stadhuis. In deze periode raakte de oorspronkelijk naam in onbruik. Pas vanaf 1884 beschikte het museum over een eigen gebouw – de voormalige karmelietenkerk in de Lange Steenstraat – en stond het op regelmatige tijdstippen open voor het publiek. Sindsdien stond het bekend als het oudheidkundig museum. Zie: A. De Schryver en C. Van de Velde, *Catalogus van de schilderijen : Stad Gent, Oudheidkundig Museum, Abdij van de Bijloke*, Gent, 1972, pp. 20-21; P. De Rynck, W. De Vuyst en J. Baldewijns, *STAM – Stadsmuseum Gent: de collectie (1833 -2016)*, Gent, 2016.

In de loop van die bijna twee eeuwen legde men regelmatig nieuwe accenten in het verzamelbeleid (toegepaste kunst, architectuuronderdelen, industrieel erfgoed, folklore, meubelen, ...), maar het Gentse erfgoed vormde steeds een belangrijk element. In het Bijlokemuseum kwam de focus vooral op objecten uit het ancien régime en de vroege 19de eeuw te liggen.⁴

Zowel in de permanente museumopstelling als in de werking van het STAM staan nu de Gentse geschiedenis en het Gentse erfgoed centraal. Aangezien het stadsverhaal werd doorgetrokken tot de actuele stad gebeurde dit eveneens in het verzamelbeleid. Daarom werd bij de opmaak van het eerste collectieplan van het museum beslist om een inhaaloperatie te doen en bij de aankopen de focus te leggen op objecten uit de 19de en 20ste eeuw.⁵

2. Een ‘liberale’ pronkbeker

De herinrichting van het museumcircuit in 2020 vormde een gelegenheid om een deel van deze recente aanwinsten een plek te geven in de opstelling. Samen met een aantal nieuwe bruiklenen zorgen ze ervoor dat de zaal over de periode na 1800 nu veel meer objecten bevat dan in de eerste permanente opstelling van het STAM. Een van de thematische accenten in deze ruimte is de ideologische strijd en de verzuiling die vanaf het midden van de 19de eeuw hun stempel drukten op de stad. Bij de objecten betreffende de liberale ‘zuil’ is een zilveren pronkbeker een van de blikvangers.⁶

Dit opmerkelijke stuk was onbekend tot het enkele jaren gelden opdook in een veiling.⁷ Zoals bij nog een aantal collectiestukken riep deze pronkbeker vragen op, waarop het bestaande onderzoek niet onmiddellijk een antwoord bood. In dit geval waren het de gegraveerde opschriften op de beker. Hieruit blijkt dat het Gentse ‘Comité libéral’ dit stuk cadeau deed aan Joseph Louis Vanden Berghe naar aanlei-

⁴ De oprichting van verschillende nieuwe musea in Gent in de loop van de 20ste eeuw had een impact op de collectie van het oudheidkundig museum. Delen van de verzameling – en meteen ook het bijhorende verzameldomein – droeg men over aan enkele van deze nieuwe instellingen. Zo kwamen heel wat stukken in het Folkloremuseum (nu Huis van Alijn) en het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (nu Industrie-museum) terecht. Naar aanleiding van de overdracht van collecties aan het Folkloremuseum voerde men in 1931-1933 hier rond een discussie in de museumcommissie. Er werd voorgesteld om 1800 of 1830 als grens te nemen tussen de oudheidkundige en de folklore collecties. Een formele beslissing werd toen blijkbaar niet genomen.

Archief STAM, verslagen museumcommissie.

⁵ Dit collectieplan werd in 2012 opgemaakt als onderdeel van de aanvraag van een kwaliteitslabel als cultureel-erfgoedorganisatie bij de Vlaamse overheid.

⁶ STAM, inv. A2019.17.02

⁷ Het STAM kon de pronkbeker verwerven bij het veilinghuis Loeckx (Gent) tijdens de veiling van 18 juni 2019 (lot 290). Hij was eerder al te koop aangeboden bij het veilinghuis DVC (Gent), maar bleef toen onverkocht.

ding van de parlamentsverkiezingen in 1847. Waarom kreeg iemand die niet bekend staat als een boegbeeld van de Gentse liberalen zo'n speciaal en kostbaar geschenk? Het opschrift op de achterzijde verwijst naar de Liberale Associatie, terwijl men ervan uitging dat die pas in 1848 werd opgericht. Werde deze beker misschien pas in of na 1848 uitgevoerd? Of voegde men dit opschrift later toe?

Een krantenonderzoek gaf meteen al een antwoord op deze laatste vragen. De zilveren beker wordt vermeld in enkele artikelen uit december 1847 en dateert wel degelijk uit dat jaar. De *Messenger* bevatte zelfs een gedetailleerde beschrijving van het object waaruit we kunnen afleiden dat beide opschriften origineel zijn en dus niet later werden toegevoegd.⁸ Het vormde de start voor een onderzoek waarbij het STAM en Liberas de krachten bundelden.

3. Genese van een liberale associatie

De geschiedenis van de Gentse Liberale Associatie is helaas maar spaarzaam gedocumenteerd. Er is geen spoor van een historisch verenigingsarchief en zowel Liberas als de Universiteitsbibliotheek Gent bezitten enkel losse fragmenten. Bijkomende informatie beperkt zich dus in hoofdzaak tot de archieven van andere Gentse (politieke) kringen die in relatie stonden met de Associatie en de contemporaine Gentse liberale pers.⁹

De Belgische onafhankelijkheid in 1830 maakte van Gent een verdeelde stad. Patriotten vierden feest op de Kouter en waren verheugd de Hollandse garnizoenen definitief te kunnen uitzwaaien. Niet iedereen deelde echter in die feestroes. Een belangrijk deel van de burgerij keek met veel wantrouwen naar het Voorlopig Bewind in Brussel en betreurde de splitsing van het Koninkrijk der Nederlanden. Kort na de onafhankelijkheidsverklaring van 4 oktober richtten zij desondanks een gezamenlijke kiesvereniging avant la lettre op. Zij stichtten over de levensbeschouwelijke grenzen heen de Société patriotique, die de Gentse politiek in goede banen zou gaan leiden. Deze Société had historische wortels in een gelijknamige vereni-

⁸ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 339 (5.12.1847), p. 1.

⁹ Voor deze bijdrage werd uitgebreid geput uit zowel gepubliceerde overzichtswerken als universitaire eindwerken. De geschiedenisstudenten van de Gentse universiteit schreven een aantal belangrijke basisoverzichten: R. Calcoen, *Bijdrage tot de geschiedenis van de liberale partij in Gent 1839-1857*, Gent, 1957; M. Standaert, *Politiek en pers. De verkiezingen van de gemeenteraad te Gent, 1842-1845-1848-1849-1851*, Gent, 1964 en M. Reynebeau, *Politieke oriëntatie en ontwikkeling. De strijd om de Gentse gemeenteraad 1848-1869*, Gent, 1977 (onuitgegeven licentiaatsverhandelingen RUG). De gepubliceerde overzichtswerken zijn: D. Destanberg, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, Gent, 1910, K. Devolder, 'Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden 1830-1914', *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 20 (1994), en B. D'hondt, *Van Andriesschool tot Zondernaamstraat. Gids door 150 jaar liberaal leven in Gent*, Gent, 2014. Deze publicaties werden gebruikt om het grote verhaal van de Gentse liberalen te brengen en werden daarom niet in de voetnoten opgenomen.

ging die in 1789, midden de Brabantse Omwenteling, werd opgericht door conservatieve katholieken die de strijd hadden aangebonden met de aanhangers van Jozef II.¹⁰ Deze connotatie wenste men in 1830 met de mantel der liefde toe te dekken maar nog vóór de eerste gemeenteraadsverkiezingen liep het al fout. De tegenstanders van de onafhankelijkheid bleken groter in aantal dan gedacht en ruilden de Société patriotique voor de Société des Amis de l'Ordre et du Repos public. Deze eveneens embryonale kiesvereniging, opgericht in 1828 door Hippolyte Metdenpenningen, profileerde zich in het daaropvolgende decennium als hét Gentse orangistisch bastion bij uitstek en werd de antagonist van de gezagsgetrouwe patriotten.¹¹

4. Restauratie en Orangisme

De gemeenteraadsverkiezingen van 27-28 oktober 1830 draaiden uit op een drama voor de Société patriotique. Zij moesten het stellen met drie verkozenen. De orangisten van de Société des Amis de l'Ordre et du Repos public haalden dertien zetels binnen en de twee laatste zetels gingen naar kandidaten die door beide partijen werden naar voor geschoven. Onder de orangisten bevonden zich de zetelende burgemeester van Gent, Joseph Van Crombrughe die al sinds 1825 aan het hoofd van het college stond, en graaf Charles d'Hane Steenhuyse, het boegbeeld van de Société des Amis. Spreekbuis van de orangisten was Hippolyte Metdenpenningen, een advocaat die zijn troepen aanstuurde via twee belangrijke Gentse verenigingen, de Société La Concorde op de Kouter en de vrijmetselaarsloge Le Septentrion. De leden van beide verenigingen betaalden een hoger jaarlijks lidgeld dan de kiescijns en behoorden in overgrote meerderheid tot de welstellende liberale burgerij.

In de daaropvolgende verkiezingen voor het Nationaal Congres (dat de grondwet zou schrijven en daarna opgevolgd werd door het parlement) van 3 november 1830 namen de patriotten met de steun van het katholieke platteland wraak. Geen enkele Gentse orangist, met uitzondering van Pierre De Ryckere die op beide lijsten stond, werd verkozen.

Op 15 november 1830 werden de gemeenteraadsverkiezingen na een klacht door de Société patriotique onder het goedkeurend oog van Brussel overgedaan. Dit leidde echter tot weinig wijzigingen en de verhoudingen bleven identiek. On-

¹⁰ P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise. Deuxième série*, Gent, 1885, pp. 101-102.

¹¹ Over het orangisme in Gent, cfr. E. Witte, *Politieke machtsstrijd in en om de voornaamste Belgische steden, 1830-1848*, Brussel, 1973; id., *De constructie van België 1828-1847*, Leuven, 2006 en id., *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1820-1850*, Antwerpen, 2014 en R. Aerts en G. Deneckere (red.), *Het (on)Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815-1830. Een politiek experiment in de Lage Landen*, Rekkem, 2015.

danks protest van het stadsbestuur verklaarde het Voorlopig Bewind, dat hoopte op een patriottische meerderheid in de belangrijkste industriestad van het land, ook die verkiezingen ongeldig. Geheel voorspelbaar triomfeerden de orangisten opnieuw. Op 15 december 1830 werden de drie laatste niet-orangisten uit het gemeentebestuur gewipt en bezette de Société des Amis alle zetels.

Intussen poogden de orangisten vruchteloos om Willem I op legale wijze terug op de troon te krijgen. Ten einde raad werd vanuit Gent een amateuristische staatsgreep beraamd, waarvoor het gemeentebestuur een oogje toe kneep. De putsch van kolonel Ernest Grégoire in 1831 faalde echter over de hele lijn waarna het Voorlopig Bewind het gemeentebestuur schorste en een Veiligheidscommissie onder leiding van de commandant van de lokale burgerwacht aanstelde. Na de troonsbestijging van Leopold I werd het stadsbestuur enkele maanden later in functie hersteld maar Brussel gaf zijn pogingen om Gent te 'regulariseren' nog niet op. In oktober 1831 werd de staat van beleg afgekondigd voor de stad. De orangistische krant *Le Messager de Gand* werd onder censuur geplaatst en generaal Niellon kreeg absolute controle over de stad. Tal van radicalen en orangisten waaronder Metdepenningen verdwenen tijdelijk in de gevangenis. Onder druk van economische belangengroepen en politici die de opheffing van de grondwettelijke vrijheden in Gent aanklaagden, werd de staat van beleg in 1833 terug opgeheven. De grote overwinnaars zijn de orangisten die als underdog de sympathie van de publieke opinie meedroegen en verder kunnen besturen. In de daaropvolgende jaren namen de spanningen binnen de Société des Amis echter toe en de invloed van de orangisten nam af. De radicale Metdepenningen verloor terrein aan de meer pragmatische figuren als burgemeester Joseph Van Crombrugge en Ferdinand Manilius. Deze wonnen de gemeenteraadsverkiezingen van 1836 nog probleemloos, maar daarna begon ook hun invloed onafwendbaar af te kalven. De ondertekening van het vredesverdrag met Nederland (het Verdrag van Londen of het Verdrag van de 24 Artikelen) in april 1839 betekende het begin van het definitieve einde voor de orangisten. De gemeenteraadsverkiezingen van 1839 wonnen ze nog nipt maar meer en meer gematigde politici gooiden de handdoek in de ring. Zij stelden voor om de principiële oppositie stop te zetten en zich constructief op te stellen.

5. Oude machtsstructuren onder druk

Orangisten en gematigde liberalen vonden elkaar terug in maart 1843 in de Société électorale de la Flandre Orientale of de Provinciale Kiesvereniging. Hiermee bezegden zij een samenwerking die reeds enkele jaren voorzichtig in opbouw was en wortelde in de toenemende tegenstellingen tussen klerikalen, met voorop de con-

servatieve ultramontanen, en antiklerikalen, die voluit voor de scheiding tussen Kerk en Staat gingen. In de parlamentsverkiezingen van juni 1843 boekte deze alliantie zijn eerste succes. De Gentse klerikalen haalden de twee zetels voor de Senaat binnen, maar verloren zetels in de Kamer. Onder de zeven verkozenen bevonden zich immers voor het eerst vier liberalen, wat voor een paniecreactie zorgde aan katholieke zijde. De parlamentsverkiezingen van juni 1847 werden scherp bevochten en de katholieke pers voerde met de steun van de clerus een harde campagne, maar desondanks triomfeerden de liberalen over het hele land. Dit leidde tot de vorming van de eerste homogene liberale regering onder leiding van Charles Rogier.

Het revolutiejaar 1848 bracht onrust in heel Europa. De Februarirevolutie in Parijs en de daarop volgende rellen in Pruisen, Oostenrijk-Hongarije, de Italiaanse staten en Zweden, zette de liberalisering van de samenleving bovenaan de politieke agenda. Ook in België was dat het geval, maar de regering Rogier hield het hoofd koel en nam een reeks preventieve maatregelen. Op electoraal vlak werd een toegift gedaan aan zij die meer democratie eisten door de kiescijns te verlagen tot het grondwettelijk minimum, waardoor het aantal kiezers verdubbelde (maar desondanks beperkt bleef tot 2% van de bevolking). En om de rust te kunnen garanderen, werden een aantal subversieven het land uit gezet, onder hen Karl Marx die in 1848 in Brussel samen met Friedrich Engels het *Communistisch Manifest* had gepubliceerd. De beheerste wijze waarop de regering de potentiële crisis had ontmijnd rendeerde. De liberalen wonnen de verkiezingen van 13 juni 1848 met glans en regeerden rustig verder.

In Gent werd geworsteld met deze situatie. De Provinciale Kiesvereniging leek in eerste instantie de wind in de zeilen te hebben. Ondersteund door enkele radicale denkers aan de universiteit, die zich groepeerden in de Société Huet, werd luidop nagedacht over verdere democratisering en een progressief liberalisme met respect voor de christelijke denkbeelden los van het instituut Kerk. Ook republiken vonden echter hun weg naar de Kiesvereniging en de radicalen namen er, onder leiding van Hippolyte Metdepenningen, de macht weer over. De slinger sloeg opnieuw te ver door, zelfs naar Gentse normen. De burgerij bleek niet te vinden voor die verregaande nieuwlichterij en gaf de voorkeur aan een weldoordacht reformisme. Gematigde liberalen roerden zich en namen stelling in tegen het bestuur van de Kiesvereniging. De samenstelling van de kieslijsten voor de parlamentsverkiezingen van 1848 in de feestzaal van de schuttersvereniging Willem Tell in de Bagattenstraat werd het breekpunt. Zo goed als alle plaatsen werden ondanks protest ingenomen door de radicalen. Het programma ademde bovendien een ongemeen heftig anticlericalisme uit, in schril contrast met de verderop in de tekst afgezwakte tot zelfs verdwenen verwijzingen naar een republiek en een aan-

hankelijkheidsverklaring richting de nationale overheid. Voor de gematigden was de maat vol. Ze trokken naar de foyer van de fonkelnieuwe Minardschouwburg waar ze op initiatief van Hippolyte Rolin besloten zo snel mogelijk een nieuwe kiesvereniging op te richten. Vooruitlopend hierop stelden zij via de pers alvast een eigen kandidatenlijst voor, die met succes deelnam aan de parlementsverkiezingen van 3 juni 1848.

6. De Société Libérale Constitutionnelle

Twee weken na de verkiezingen kwamen de drijvende krachten achter de afscheuring samen. Zij richtten op 26 juni 1848 de Société Libérale Constitutionnelle de l'arrondissement de Gand op, wat formeel een einde maakte aan de woelige periode van het Gents orangisme. De leden onderschreven het liberaal manifest dat in juni 1846 op het eerste nationaal partijcongres in Brussel was goedgekeurd en schaarden zich achter de belgicistische boegbeelden Charles Rogier en Walthère Frère-Orban. Dit stichtingscongres was in zekere zin aan Gent voorbijgegaan. De Gentse kopstukken Metdepenningen en Delhougne hadden zich laten vervangen door hun secondanten en hadden geweigerd hun steun uit te spreken voor een gezamenlijk programma.¹² De Société Libérale Constitutionnelle engageerde zich om op alle verkiezingsniveaus capabele en onafhankelijke kandidaten naar voor te schuiven die zich binnen de lijnen van de grondwet zouden inzetten voor de verdere ontwikkeling van de instellingen en de liberale principes, voor de verdediging van de rechtstaat en de algemene belangen van de gemeenschap. De nieuwe kiesvereniging kende een uitstekende start. Burgemeester Constant de Kerchove en zijn schepenen waren bij de eersten die de kant van Rolin kozen. Naast de gematigden sloten ook bekeerde radicalen, samen met anti-republikeinen en voormalige patriotten, en nieuwe kiezers uit de middenklasse zich aan. De lijst met stichtende leden van de Associatie bevat amper nog bekende namen. Onder de zeventien pioniers zien we desondanks toch nog enkele namen die de tand des tijds hebben overleefd: naast de latere burgemeester Charles de Kerchove de Denterghem, de geneesheer en grondlegger van de moderne psychiatrie Joseph Guislain, Jourdan Vuylsteke, vader van Julius Vuylsteke, de Vlaamsgezinde schrijver Prudens Van Duyse en uiteraard Hippolyte Rolin, die als eerste het voorzitterschap op zich nam.¹³

---

¹² *Congrès Libéral de Belgique. Séance du 14 juin 1846*, Brussel, 1846.

¹³ *Règlement provisoire de la Société Libérale-Constitutionnelle de l'arrondissement de Gand*, Gent, 26 juni 1848.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 22 augustus 1848 schoof de Provinciale Kiesvereniging een laatste keer een kandidatenlijst naar voor. Ze keurde een gematigd programma goed, weerde radicalen als Metdepenningen van hun lijst en zwoor alle republikeinse gedachten af. Om verwarring te zaaien in het liberale kamp en om te redden wat nog te redden viel, namen zij op hun kieslijst ook een deel van de uittredende liberale gemeenteraadsleden op. De Association libérale slaagde er echter moeiteloos in om deze concurrerende lijst uit te schakelen. Zowat alle liberale kandidaten werden verkozen, tegenover amper één kandidaat van de Provinciale Kiesvereniging, en burgemeester Constant de Kerchove werd in zijn ambt bevestigd. Hippolyte Metdepenningen en Charles d'Hane Steenhuyse gooiden de handdoek in de ring en de Provinciale Kiesvereniging werd ontbonden.¹⁴

7. Vreemde eend in de bijt – een zilveren beker uit 1847

De overgang van de Provinciale Kiesvereniging naar een Association Libérale verliep in praktijk echter nog minder gestroomlijnd dan de geschiedschrijving al leert. Hoewel de Gentse liberalen zich nog eerder gedeisd hadden gehouden na het nationaal congres van 1846, ontwikkelde zich een steeds sterker wordende grondstroom binnen de Kiesvereniging die aansluiting zocht bij het liberale collectief. En ook de zwaargewichten waren zich daar ongetwijfeld van bewust. In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 8 juni 1847 werden dan ook verschillende benamingen door elkaar heen gebruikt, waarschijnlijk afhankelijk van het medium, het doelpubliek en de auteur of spreker van dienst. De *Messenger de Gand et des Pays-Bas* had het in april over de Société libérale¹⁵, de *Vaderlander* sprak in mei over het Liberael Kiesgenootschap¹⁶ maar beiden schakelden net voor de verkiezingen terug over naar de term Provinciale Kiesvereniging.¹⁷ De *Gazette van Gent* maakte er zich makkelijkst van af door te verwijzen naar het “vryzinnig comité” dat deze beker heeft laten maken voor Joseph Louis Vanden Berghe, “in dank voor zyne ieverige bemoeijingen voor de kiezingen”.¹⁸ Bij de bestelling van de zilveren beker, werd gekozen voor een vermelding van zowel een Comité Libéral de Gand op de voorzijde als een Association libérale op de achterzijde.

¹⁴ Zie onder meer F. Vanden Bosch, ‘Les origines du Parti doctrinaire gantois’, *Revue Générale*, juni 1890, pp. 832-850 en P. Claeys, ‘La première Association libérale et constitutionnelle à Gand en 1848’, in: P. Claeys, *Notes et souvenirs. Tome premier*, Gent, 1899, pp. 135-142.

¹⁵ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 107 (17.4.1847), p. 1.

¹⁶ *Den Vaderlander*, jg. 19, 55 (5.5.1847), p. 2.

¹⁷ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 157 (6.6.1847), p. 1 / *Den Vaderlander*, jg. 19, 69 (6.6.1847), p. 1.

¹⁸ *Gazette van Gent*, 4996 (8.12.1847), p. 1.

Latere kroniekschrijvers, die uiteraard ook steunden op de contemporaine pers, deelden in de vaagheid van 1847. Desiré Destanberg had het afwisselend over het Liberaal Kiesgenootschap, de Société Electorale en de Provinciale Kiesvereniging.¹⁹ Firmin Vanden Bosch had het zelf over de Association Libérale van Hippolyte Rolin als een gematigde liberale afscheuring van de radicale Société libérale, een kwestie van naamsverwarring waarin geen kat haar jongen nog vindt.²⁰ Het moge duidelijk wezen, tussen het nationaal liberaal congres van 1846 en de uiteindelijke officiële naamgeving in 1848 werd de term 'liberaal' niet enkel door meerderen geclaimd maar ook toegewezen aan de verschillende fracties binnen en rond de oude Provinciale Kiesvereniging.

Een ander raadsel was de identiteit van de ontvanger van de zilveren beker. Joseph Louis Vanden Berghe (1811-1877) was een welstellende wijnhandelaar die in de schaduw van zijn oom Emmanuel Vanden Berghe ([1785?]-1855) in de politiek terecht kwam.²¹ Emmanuel Vanden Berghe baatte de familiale brouwerij aan het Prinsenhof²² uit en had als bestuurder van de Kiesvereniging de fractie-Rolin ondersteund bij de overgang naar de Association libérale et constitutionnelle de l'arrondissement de Gand. Hij was gemeenteraadslid van 1846 tot zijn overlijden in juli 1855.²³ Bovendien was hij op jonge leeftijd (1804) één van de stichters van de Société d'agrément La Concorde, de vereniging die indertijd een thuishaven had geboden aan de orangisten en zich vanaf 1848 achter de nieuwe Association libérale schaarde.²⁴ Hun clublokaal op de Kouter, het Hotel Papejans-Limnander, werd het hoofdkwartier van de Gentse liberalen. De carrière van neef Joseph Louis sprong minder in het oog. In 1847 vinden we hem voor het eerst terug en is hij adjunct-secretaris van de Société Electorale.²⁵ Hij sloot zich, net als zijn oom, aan bij de Association libérale, maar daarvan zijn de eerste jaren vreemd genoeg weinig tot geen sporen terug te vinden. Hij zetelde in 1848 niet in het eerste bestuur en dook pas terug op in 1858 bij de bijzondere of aanvullende gemeenteraadsverkie-

¹⁹ D. Destanberg, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, Gent, 1910, pp. 86-93.

²⁰ F. Vanden Bosch, 'Les origines du Parti doctrinaire gantois', *Revue Générale*, juni 1890, p. 845.

²¹ H. Lekens, *Biografie Joseph Vandenbergh (1811-1877)*, *Gemeenteraadslid Gent*, Gent, 1984 (onuitgegeven oefening Geschiedenis RUG).

²² <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/19618> (geraadpleegd op 15-02-2022).

²³ K. Devolder, 'Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden 1830-1914', *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 20 (1994), p. 417.

²⁴ Zie J. De Ketelbutter, *Burgerlijke sociabiliteit in de lange 19e eeuw. De Société d'agrément La Concorde en haar contacten met andere genootschappen te Gent tussen 1808 en 1914*, Gent, 2008 (onuitgegeven masterscriptie UGent); Y. De Clercq, *La Concorde. Deux siècles d'histoire*, Gent, 2009; F. Van Tyghem, 'Het genootschap La Concorde en haar afgebroken verenigingsgebouw te Gent', *Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde*, 22 (1969-1972), pp. 19-89.

²⁵ P. Claeys, 'La première Association libérale et constitutionnelle à Gand en 1848', in: P. Claeys, *Notes et souvenirs. Tome premier*, Gent, 1899, p. 136.

zingen van 5 juli. Zes gemeenteraadsleden dienden te worden vervangen of opgevolgd en onder de nieuwelingen vinden we naast de arts Adolph Burggraave, Jourdan Vuylsteke, Jean De Coster-Wittcockx, Alexis Timmermans en Albert Colson uiteindelijk Joseph Vanden Berghe terug.²⁶ Hij bleef gemeenteraadslid tot eind 1875 en stelde zich wegens een verslechterende gezondheid niet langer kandidaat bij de verkiezingen van oktober dat jaar.²⁷

De uitzonderlijke hulde uit 1847 leek dan ook onverklaarbaar. Vanden Berghe was dat jaar nog vrij nieuw in de Société Electorale en was zelf ook geen kandidaat. Welke inbreng kon Vanden Berghe achter de schermen dan hebben gehad? Kort voor de verkiezingen verscheen op de frontpagina's van de *Messenger de Gand* en de *Vaderlander* een vurige oproep om een liberale stem uit te brengen, ondertekend door het bestuur van de Provinciale Kiesvereniging, en, heel nadrukkelijk door de secretaris-archivaris Vanden Berghe,²⁸ maar dit kan bezwaarlijk als de reden voor de hulde worden naar voor geschoven. Financiële inbreng of een uitgebreid sociaal netwerk lijken evenmin waarschijnlijk. De euforie die volgde op de vorming van de eerste liberale regering na een periode van unionisme kan mogelijks een verklarende factor zijn maar ook dan blijft het vreemd dat net Vanden Berghe in de bloemetjes werd gezet. Blijft de mogelijkheid dat deze huldiging veeleer afkomstig was uit vrijmetselaarsmiddens, waarnaar het huldedicht uit december 1847 verwijst. Vanden Berghe was in 1845 ingewijd in La Félicité Bienfaisante en verkaste in 1855 naar Le Septentrion. Maar ook deze piste lijkt wat mager.

Een polemiek in de pers zorgde in extremis nog voor de meest plausibele verklaring. Op 12 december 1847 schreef de *Messenger de Gand* in een korte aankondiging van de huldiging nog over "un hommage rendu au zèle, à l'activité et au désintéressement dont M. Van den Berghe a fait preuve dans les démarches et les opérations qui ont amené le triomphe du 8 juin, et que l'on doit en grande partie à ce citoyen, dévoué de tous temps à la cause du libéralisme." Dit zorgde voor een zure oprisping in de *Journal d'Anvers et de la Province*, die in deze huldiging een bewijs zag van hoe politieke corruptie werd beloond. De *Messenger de Gand* nam onmiddellijk de verdediging van Vanden Berghe op zich en rechtvaardigde de hulde. Een oud zeer in het toenmalige kiessysteem was de mate waarin kon gefraudeerd worden. Men werkte onder meer nog met handgeschreven stembriefjes, kieslijsten waren onbestaande en het geheim van de stemming was nog een verre wensdroom. Een structurele aanpak lag uiteraard politiek gevoelig en het duurde tot 1877 voor de laatste 'alomvattende' wetten op het kiesbedrog waren goed-

²⁶ D. Destanberg, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, Gent, 1910, p. 176.

²⁷ K. Devolder, 'Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden 1830-1914', *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 20, 1994, p. 433.

²⁸ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 157 (6.6.1847), p. 1. / *Den Vaderlander*, jg. 19, 69 (6.6.1847), p. 1.

gekeurd. Een daarvan, en in deze casus de meest relevante, dateert van 8 september 1865. Deze wet regelde het schrappen op de kiezerslijsten van een hele reeks personen die ten onrechte het kiesrecht uitoefenden. Om dit te realiseren werd een strikte controle van onder meer de belastingaangiften opgelegd en de gemeentebesturen werden belast met deze zuivering.²⁹ In 1847 was de controle op de samenstelling van de kieslijsten met andere woorden nog heel arbitrair en werd regelmatig misbruik gemaakt van het inschrijvingsrecht op de kieslijsten, wat de resultaten al eens durfde beïnvloeden en voor ‘gestolen verkiezingen’ kon zorgen. Het initiatief om dit tegen te gaan werd met andere woorden overgelaten aan de occasionele bezorgde burger. En laat dit fenomeen nu net zijn waarover Vanden Berghe zich had ontfermd. De *Messenger* schrijft immers: “Or, sait-on en quoi consiste la corruption politique dont s’est rendu coupable M. Vanden Berghe? Il a été dans toutes les communes vérifier le droit des inscrits sur les listes électorales pour obtenir la radiation des faux électeurs, et mettre fin ainsi à la corruption de ces listes.”³⁰ Deze operatie bracht blijkbaar een voldoende groot aantal onterechte katholieke kiezers aan het licht waardoor hun schrapping van de kieslijsten mee aan de basis lag van de liberale kiesoverwinning. Ergo liberale dank aan Vanden Berghe, zonder wie de overwinning er misschien niet was geweest.

8. Een virtuoos stuk edelsmeedwerk vol symboliek

In de 19de eeuw was het bij allerlei verenigingen en organisaties gebruikelijk om verdienstelijke leden met de nodige luister in de bloemetjes te zetten. Daar hoorden geschenken bij, zoals penningen, erkentelijkheidsborden, diploma’s, huldezangen, -dichten en -boeken. Na de liberale verkiezingsoverwinning in 1847 moet de euforie wel heel erg groot geweest zijn. Het cadeau dat Vanden Berghe ontving – gefinancierd met bijdragen van de leden van het Comité libéral / vrijzinnig comité – was immers toch wel uitzonderlijk.³¹

Voor hun kostbare geschenk deden de liberalen een beroep op de Gentse edelsmid en juwelier Ferdinand De Bruyne (1789-1865).³² Zijn naam doet bij de meeste mensen niet onmiddellijk een belletje rinkelen. In zijn tijd moet hij nochtans een belangrijk edelsmid geweest zijn.³³ Bekender is zijn schoonzoon Armand

²⁹ *Recueil des lois et arrêtés royaux*, nr. 69, 1865, pp. 611-615.

³⁰ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 349 (15.12.1847), p.1.

³¹ *Le Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 346 (12.12.1847), p. 2.

³² De voet van de beker draagt het merk van Ferdinand De Bruyne. Dit merk is gepubliceerd in: A. Van den Kerkhove, T. De Doncker en J. Van Damme, *Biografisch Lexicon van de Gentse edelsmeden uit de 19de eeuw (1798-1869)*, Gent, 2021, p. 43.

³³ W. Nys, ‘Ferdinand De Bruyne en de firma Bourdon te Gent’, in: A.-M. ten Bokum (ed.), *Bourdon 1811 – 1967*, Antwerpen, 2002, pp. 9-39.

Bourdon-De Bruyne (1818-1903), die de zaak in 1854 overnam en verder uitbouwde. Hij zal zich specialiseren in de productie van neogotisch edelsmeedwerk voor kerken, religieuze instellingen en de katholieke adel en burgerij.

De uit Oudenaarde afkomstige De Bruyne verbleef sinds 1808 in Gent. Daar bouwde hij een succesvolle zaak uit als goud- en zilversmid, juwelier en diamantzetter, wat hem toeliet om in 1828 huizen in de Veldstraat (nummers 1, 3 en 5, hoek met Cataloniëstraat) te kopen. Wanneer hij zich daar in 1830 vestigde, behoorde hij zelfs tot het redelijk selecte clubje van kiesgerechtigde inwoners van de stad. Het succes en de welstand van De Bruyne blijken ook uit zijn lidmaatschap van de Gentse Sint-Jorisgilde (1843),³⁴ de Société du Casino en het reeds vermelde La Concorde (1850).³⁵ Hij nam eveneens deel aan de bloemen- en plantententoonstellingen van de Gentse Société Royale d'agriculture et de Botanique.³⁶ Binnen dit netwerk zal hij ongetwijfeld heel wat (potentiële) klanten hebben ontmoet.

Over de productie van De Bruyne is niet zoveel geweten. In 1822 realiseerde hij voor de Confrerie van de Heilige Barabara een zilveren beeld van hun patroonheilige naar een model van Eugène Verboeckhoven³⁷ en in hetzelfde jaar ook een reliekhouder van het Heilig Kruis.³⁸ Voor beide stukken deed hij een beroep op zilversmid Bernard Van Bosterhuidt als onderaannemer.³⁹ Voor de Gentse Sint-Sebastiaansgilde maakte De Bruyne deksels voor twee 18de-eeuwse pronkbekers.⁴⁰

De Bruyne superviseerde niet alleen de uitvoering van de pronkbeker voor Vanden Berghe maar leverde eveneens het ontwerp.⁴¹ Bij dergelijke speciale opdrachten was het gebruikelijk om dit ter goedkeuring aan de opdrachtgever voor te leggen. Uit het atelier van De Bruyne bleven er enkele ontwerptekeningen voor pronkbekers bewaard. Zo toont een gedateerd ontwerp uit 1848 een beker waarvan het deksel bekroond wordt met een beeldje van de toenmalige hertog van Bra-

³⁴ J. Moulin-Coppens, *De Geschiedenis van het Oude Sint-Jorisgilde te Gent vanaf de vroegste tijden tot 1887*, Gent, 1982, p. 477.

³⁵ Y. De Clercq, H. Cocquyt en R. Heughebaert, *Cercle Royal La Concorde 1809-2009*, Tournai, 2009, cd-rom met de ledenlijst in bijlage.

De nalatenschap van De Bruyne bevatte aandelen van de 'societeyd' van zowel de Sint-Jorisgilde, het Casino als La Concorde. Zie: A.-M. ten Bokum (ed.), *Bourdon 1811 – 1967*, Antwerpen, 2002, p. 11.

³⁶ Zie o.m.: *Salon d'hiver : 52.me exposition publique de la société royale d'agriculture et de botanique à Gand, dans la grande salle de l'hôtel-de-ville, le 6, 7, 8 et 9 février 1835*, Gand, 1835, p. 7; *Salon d'été : 53.me exposition de la société royale d'agriculture et de botanique à Gand, dans la grande salle de l'hôtel-de-ville, le 29 et 30 juin, 1 et 2 juillet, 1835*, Gand, 1835, p. 10. Met dank aan Wim Nys (DIVA).

³⁷ Het beeld werd gemaakt voor de Gentse Sint-Salvatorkerk, waar het nog steeds wordt bewaard.

³⁸ Bewaard in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw van de Karmel te Berchem bij Kluisbergen.

³⁹ A.-M. ten Bokum (ed.), *Bourdon 1811 – 1967*, Antwerpen, 2002, pp. 8-10 en p. 263 (cat. G67).

⁴⁰ STAM, inv. 00938 en 01062 (depot Sint-Sebastiaansgilde).

⁴¹ *Le Messager de Gand et des Pays-Bas*, 339 (5.12.1947), p. 1.

bant, de toekomstige Leopold II, en een andere tekening een exemplaar met beeldjes van de burgerwacht.⁴²

Van de pronkbeker van Vanden Berghe bleef er eveneens een tekening bewaard in het Bourdon-archief.⁴³ Het ontwerp van De Bruyne toont de stilistische evolutie die zijn realisaties sinds het begin van zijn loopbaan hadden ondergaan. De uitgepuurde vormen en de sobere decoratie typisch voor de empirestijl, zoals bij een thee-urne⁴⁴ en een suikerpot⁴⁵, hadden plaats gemaakt voor een veel exuberantere stijl. Voor de vorm van de beker baseerde De Bruyne zich op een renaissance-vaas of een modelprent voor een dergelijke vaas. In de krantenartikelen uit 1847 spraken men betreffende dit stuk trouwens over een vaas in plaats van over een beker. Typisch voor de periode bevat de rijkelijk uitgewerkte decoratie daarnaast nog elementen uit andere stijlperiodes wat resulteert in een fantasievolle mengstijl.

Op de buik van de beker zijn de reeds vermelde gegraveerde opschriften op de voor- en de achterzijde aangebracht in een cartouche omgeven door neorococomotieven en bloemenslingers. Vooraan bevat die de tekst 'Elections, 8 juin 1847. Le Comité Libéral de Gand à M. J. L. Van den Berghe'. Deze cartouche wordt onderaan geflankeerd door de voorstelling van Schelde en Leie als riviergoden. Op de achterzijde staat in de cartouche de volgende tekst: 'Association libérale'. Daar is onder de cartouche een symbolische voorstelling van handel, nijverheid en scheepvaart aangebracht. Op het onderste deel van de buik staan de wapenschilden van de Stad Gent de Provincie Oost-Vlaanderen, verbonden door druivenranken. Bovenaan vormt een 'corona civica', een Romeinse 'burgerkroon' met eikenbladeren, de overgang naar de hals van de beker. Een haan als symbool van de waakzaamheid bekroont het kleine deksel. Die wordt aan weerskanten belaagd door hagedissen die op de oren van de beker zitten. Dit iconografische programma paste in de ogen van de opdrachtgevers ongetwijfeld bij een 'waakzame burger' als Joseph Louis Vanden Berghe.

Begin december 1847 was de pronkbeker klaar en kon men hem enkele dagen bewonderen in de winkel van de edelsmid.⁴⁶ Waarschijnlijk overhandigde men de

⁴² Abdijmuseum Ten Duinen – collectie Bourdon, inv. 869 en inv. 850. Zie: A.-M. ten Bokum (ed.), *Bourdon 1811 – 1967*, Antwerpen, 2002, p. 13, 95 en 204 (cat. E59). De eerste tekening werd eerder al gepubliceerd, maar toen nog beschouwd als een ontwerp van zijn schoonzoon Armand Bourdon: W. Nys; *Koninklijk Zilver voor volk en vorst*, Antwerpen – Deurne, 2001, p. 28 (cat. 28).

⁴³ Abdijmuseum Ten Duinen – collectie Bourdon, inv. 852. Een repro hiervan zit in: Documentatie DIVA, museum voor diamant, juwelen en zilver, dossier Bourdon. Met dank aan Wim Nys en An Labis (DIVA) en Dirk Vanclooster en Gianna Hubert (Abdijmuseum).

⁴⁴ Brussel, Museum Kunst en Geschiedenis, inv. Ag. 113. Onder andere gepubliceerd in: A.-M. ten Bokum (ed.), *Bourdon 1811 – 1967*, Antwerpen, 2002, p. 10 en p. 286 (cat. G136).

⁴⁵ STAM, inv. A2006.01.13 (schenking Cecile Maesen-De Loof).

⁴⁶ *Le Messager de Gand et des Pays-Bas*, 339, (5.12.1847), p. 1 / *Gazette van Gent*, 4996 (8.12.1847), p. 1.

beker officieel aan Vanden Berghe op 11 december 1847. Deze datum komt immers voor op het gedrukte huldedicht dat bij de beker bewaard bleef.⁴⁷ Naar alle waarschijnlijkheid ging de overhandiging gepaard met een banket of een ander feest en declameerde of zong men toen de tekst van het huldedicht. Nadien verdween de beker in familiebezit.

Conclusie

Bij de aankoop van de pronkbeker voor de museumcollectie was meteen al duidelijk dat het om een uitzonderlijk stuk ging. Hij riep echter ook een aantal vragen op. Zo was de context waarbinnen de beker ontstond onduidelijk. Het vormde de start voor een onderzoek naar een minder gekend stukje Gentse liberale geschiedenis. Dit achterliggende verhaal bleek boeiender dan voorzien. Het toont meteen ook dat objecten soms interessante bronnen kunnen zijn en meer dan alleen een 'plaatje bij het praatje'.

---

⁴⁷ STAM, inv. A2019.17.03. Dit exemplaar van het huldedicht – waarschijnlijk het exemplaar van Vanden Berghe – werd samen met de pronkbeker aangekocht.

Afbeelding 2. De achterzijde van de pronkbeker, Ferdinand De Bruyne, 1847 (STAM Gent, inv. A2019.17.02, foto Dominique Provost)

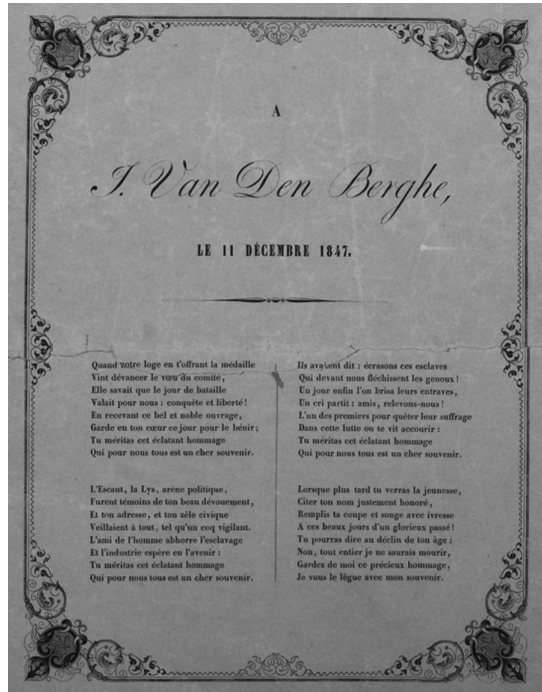

Afbeelding 3. Het opschrift vooraan de pronkbeker, Ferdinand De Bruyne, 1847 (STAM Gent, inv. A2019.17.02, foto Dominique Provost)

Afbeelding 4. Het opschrift achteraan de pronkbeker, Ferdinand De Bruyne, 1847 (STAM Gent, inv. A2019.17.02, foto Dominique Provost)

Afbeelding 5. Huldeblijk aan Joseph Louis Vanden Berghe, 1847 (STAM Gent, inv. A2019.17.03)

Afbeelding 6. Joseph Louis Vanden Berghe (Privéverzameling)

Afbeelding 7. Adreskaart van Ferdinand De Bruyne (Gent, Het Huis van Alijn, inv. 1983-092-262)

Afbeelding 8. Gezicht op de Cataloniëstraat met rechts vooraan de hoekhuizen met de Veldstraat waar Ferdinand De Bruyne zich later zal vestigen, Pierre François De Noter, 1818 (STAM Gent, inv. A65.02.059, foto Michel Burez)

Afbeelding 9. Ontwerptekening voor de pronkbeker, Ferdinand De Bruyne, 1847 (Koksijde, Abdijmuseum Ten Duinen - collectie Bourdon, inv. 852)